

Türkiye’de Hanehalkı Tasarruf Davranışının Analizi

Özlem AYVAZ KIZILGÖL¹, Evren İPEK²

Özet

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde hanehalkı tasarrufları, ülke ekonomileri ve refahı için belirleyici niteliktedir. Bu çalışmada TÜİK tarafından yayımlanan 2002-2016 yılları arasında Hanehalkı Bütçe Anketi mikro veri setleri kullanılarak, Türkiye’de hanehalkı tasarrufları üzerinde etkili olan temel faktörler belirlenmiş ve yıllara göre hanehalkının tasarruflarındaki değişim gözlemlenmeye çalışılmıştır. İki durumlu probit regresyon modeli sonuçları, hanehalkının oturduğu konuta mülkiyet durumunun, konutun ısıtma sisteminin, ikinci konut ve müstakil konut sahipliğinin, sahip olunan otomobil adedinin, eşdeğer fert başına hanehalkı büyüklüğünün, hanehalkı reisinin yaşının, sağlık sigortasının varlığının, eğitim durumunun, mesleğinin ve eşinin çalışma durumunun hanehalkının tasarruflarını belirleyen en önemli faktörler olduğunu göstermiştir.

Anahtar kelimeler: Hanehalkı, Tasarruf, Birleştirilmiş Veri Seti, Probit Model

Jel Kodu: D10, D14, C25

The Analysis of Household Saving Behaviour for Turkey

Abstract

The saving of households is a crucial factor for the economies and welfare of developing countries like Turkey. This paper determines the basic factors that influence the household saving and tries to observe the changes in household savings across years by the use of microdata sets of Household Budget Surveys that are conducted by Turkish Statistical Institute for the 2002-2016 period. Bivariate probit regression model results indicate that ownership of the residence of the household, heating system of the residence, ownership of secondary house and detached house, number of the automobiles that household owns, per equivalent adult household size, the existence of health insurance for the head of the household, the age, the education level, the profession and the working status of the spouse are the most important factors that affect the household savings.

Keywords: Household, Savings, Pooled Data, Probit Model

Jel Codes: D10, D14, C25

1 GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine giden yolda yatırım artışlarının sağlanabilmesi önemlidir. Gelirin tüketilmeyen kısmı olarak tanımlanan tasarruflar da yatırımların finansmanında belirleyici bir role sahiptir. Dış tasarruflar ve iç tasarruflar toplamı bir ülkenin sermaye birikimini finanse edecek toplam tasarruflarını meydana getirir. Toplam tasarruflar içerisinde yurtiçi tasarruflarda artışın sağlanabilmesi sürdürülebilir kalkınma açısından gereklidir. Çünkü yurtiçi tasarrufları yetersiz olan ülkelerin dış tasarruflara bağımlılığı ve dolayısıyla cari açığı artacağından olası dış şoklara karşı kırılganlığı da yükselecektir.

Ülkelerin yurtiçi tasarruflarını artırmasının yolu da hanehalkı tasarruflarının artırılmasından geçmektedir.

Yurtiçi tasarrufların bir ayağını kamu tasarrufları, diğer ayağını ise özel tasarruflar oluşturmaktadır. Kamu tasarrufları, hükümetlerin harcamalarından geriye kalan gelirleri olarak tanımlanmaktadır. Özel tasarruflar ise bir ülkedeki kişiler ve özel şirketlerin toplamı olarak ifade edilebilecek özel kesimin harcanmayan gelirleri olarak tanımlanmaktadır. Bir başka ifadeyle, özel tasarruflar, bir ülkedeki hanehalkı ve kamuya ait olmayan özel firmalar tarafından yapılan tasarrufları içermektedir (Zengin, Yüksel ve Kartal, 2018: 87). Özel tasarrufların en önemli kaynağı ise hanehalkı tasarrufları olmaktadır.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bandırma / BALIKESİR
EMAIL : okizilgol@bandirma.edu.tr **ORCID:** 0000-0001-9996-7892

² Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bandırma / BALIKESİR
EMAIL : eipek@bandirma.edu.tr **ORCID:** 0000-0003-4855-6545

Bu bağlamda hanehalkı tasarruf davranışlarının belirleyicilerini tespit etmek ve hanehalkının tasarruf davranışını anlamak özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için önemlidir.

Hanehalkı tasarruflarının belirleyicileri arasında kamu tasarrufları, bütçe açıkları, sosyal güvenlik sistemi, reel faiz oranları, finansal gelişme ve derinleşme, borçlanma limiti, gelir ve ekonomik büyüme, gelir dağılımı, enflasyon oranı, ekonomik istikrar ve ticaret hadleri olarak sıralanabilecek birçok ekonomik faktörle beraber; nüfusun yaş yapısı, bağımlılık oranı, şehirleşme oranı, eğitim ve istihdam gibi çeşitli sosyo-demografik unsurlar da yer almaktadır (Barış, 2016). Hanehalkı davranışlarının belirleyicileri arasında kültürel özellikler, servet ve bileşenleri, çevresel unsurlar ve beklentiler de önemli yere sahiptir.

Hanehalkının tasarruf kararlarının belirleyicileri kişiden kişiye veya toplumdan topluma farklılık gösterebilmektedir. Hanehalkının mevcut geliri veya gelecekte elde etmeyi umdukları gelire ilişkin beklentileri hanehalkı tasarruf davranışını etkileyen temel unsurlardandır. Eğer gelir sadece yaşamın devamını sağlayacak zorunlu ihtiyaçları karşılayacak seviyede ise gelirin tamamı veya büyük bir oranı tüketim harcamalarına yönlendirilecektir, tasarruflar olumsuz etkilenecektir. Faiz oranı da tasarruflar için önemlidir. Yüksek faiz oranı hanehalkını tüketim yerine, tasarrufa yönlendirecektir. Enflasyon da sebep olduğu belirsizlik ve para aldanımı kanalıyla tasarruf davranışlarını etkileyen önemli bir unsurdur. Belirsizliğin arttığı ortamda tasarrufların artması beklenir. Buna karşılık, elde edilen gelir asgari geçim düzeyinde ise, enflasyon tüketim giderlerinde artışa, tasarruflarda azalışa yol açacaktır. Eğitim ve sağlık alanlarındaki devlet politikalarının tasarruf eğilimlerini yaşam beklentisi ve üretkenlik gibi faktörlere bağlı olarak etkilediği görülmektedir. Benzer şekilde nüfusun eğitim düzeyinin yüksek olması, genç ve sağlıklı olması da elde edilecek olan gelire

pozitif katkı sağlamak suretiyle tasarruf oranlarında artışa neden olmaktadır (Şengür ve Taban, 2016a:33-35). Tasarruf kararlarının mikro ekonomik düzeydeki belirleyicileri arasında hanehalkının gelir düzeyi, beklentileri, eğitim düzeyi, kırdan ya da kentte yaşaması, bir sosyal güvenlik sistemine sahip olup olmaması, sahip olduğu sosyal güvenliğin niteliği ve kapsamı, konut sahipliği, diğer servet biriktirme araçları sahipliği, çocuk sahipliği, medeni durumu, cinsiyeti sayılabilecektir (Çolak ve Öztürkler, 2012: 19).

Türkiye ekonomisinin toplam yurtiçi tasarruflarında 2000'li yıllarda önemli bir düşüş olduğu ve bu düşüşün kaynağını da özel tasarruf oranlarındaki gerilemenin oluşturduğu gözlenmektedir. 2000'li yıllarda uygulanmaya başlanan sıkı maliye politikası ve makroekonomik istikrarı sağlamaya yönelik politikaların sonucunda kamu tasarrufların arttığı, özel tasarruf oranlarının azaldığı bir dönem başlamıştır. Yurtiçi tasarruflardaki düşüş Türkiye ekonomisinin dış finansman ihtiyacını arttırmak suretiyle sürdürülebilir büyümesi için risk oluşturmaktadır (Pektaş Erdem, 2017:1). Bu riskli durumun ortadan kaldırılmasında yurtiçi tasarruflarda ve özellikle de özel tasarruflarda artış sağlanabilmesi önem arz etmektedir. Bu nedenle bu çalışmanın inceleme konusu tasarruf yetersizliği içinde olan Türkiye ekonomisinde hanehalkı tasarruf kararlarını etkileyen unsurların analizi olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmada Türkiye'deki hanehalkının tasarruflarını etkileyen unsurlar TÜİK tarafından yayımlanan 2002-2016 yılları arasındaki Hanehalkı Bütçe Anketi mikro veri setleri kullanılarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Literatürde Hanehalkı Bütçe Anketlerini kullanan çeşitli ampirik çalışmalar olmakla birlikte, birleştirilmiş veri setini kullanarak analiz yapan çalışma ile karşılaşmamıştır. 15 yıllık dönem boyunca yıllara göre hanehalkının tasarruflarındaki değişimin de ortaya konduğu bu çalışmada kullanılan mikro veri setinin güncelliğinin

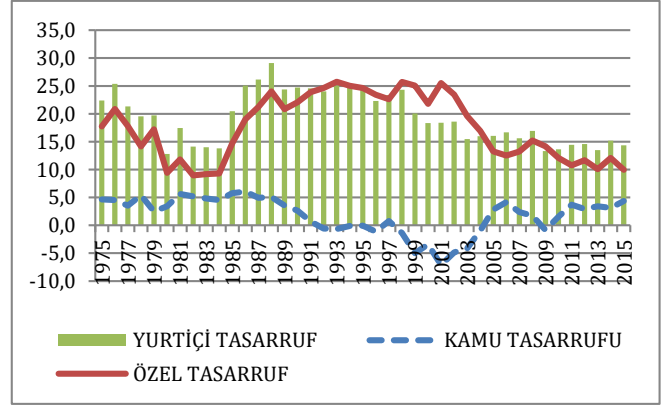
çalışmanın literatüre olan katkısını artıracacağı düşünülmektedir. Çalışmanın sonraki kısımları şu şekilde organize edilmiştir: ikinci bölümde ülkemizde hanehalkının tasarruf davranışları hakkında bilgi verilecek, üçüncü bölümde konuya ilişkin ampirik literatür özetlenecek, dördüncü bölümde ampirik analizlere ilişkin veri seti ve değişkenler tanıtılacak, tanımlayıcı istatistikler sunulacak, modelin metodolojisi açıklanacak ve model tahmin sonuçları aktarılacaktır. Çalışmanın son bölümünde ise sonuç ve önerilere yer verilecektir.

2 TÜRKİYE'DE HANEHALKI TASARRUF DAVRANIŞI

Türkiye ekonomisinin yurtiçi tasarruflarının 1975-2015 yılları arasındaki verilerinin sunulduğu Grafik 1 incelendiğinde özellikle 2000-2001 kriz dönemini takiben yurtiçi tasarrufların GSYİH'daki payında yaşanan azalış dikkat çekicidir. 1988 yılında % 29 gibi bir orana erişen yurtiçi tasarruf oranının, 2001 yılında %18'e, 2015 yılında ise %14 seviyelerine düştüğü görülmektedir. Yurtiçi tasarrufların en önemli kısmını oluşturan özel tasarruf oranlarındaki düşüş de yurtiçi tasarruflardaki düşüşle paraleldir. 2001 yılında özel tasarrufların GSYİH içindeki payı %25 iken, 2015 yılında bu oranın %10'a düştüğü tespit edilmektedir.

IMF verilerine göre 2000-2013 yılları arasındaki dönemde Türkiye'deki yurtiçi tasarruf oranları %15.7 iken, bu oran Çin ve Hindistan'ın içinde yer aldığı Gelişen Asya bölgesinde % 43, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde %36, Sahra-altı Afrika ülkelerinde % 19, Türkiye'nin de içinde bulunduğu orta yüksek gelirli ülkeler grubunda %31 olmaktadır (Pektaş Erdem, 2017 :42-52).

Türkiye ekonomisinin özel tasarruflarında ve dolayısıyla yurtiçi tasarruflarında yaşanan bu düşüş sürdürülebilir büyüme hedefi için olumsuz bir gelişmedir. Ülkenin kalkınmasını sağlayacak yatırımların yurtiçi tasarruflardan düşük kalması, yatırımlar için yabancı tasarruflara bağımlılığının ve dolayısıyla dış ekonomik şoklara kırılganlığının arttığı önemli bir göstergesidir.

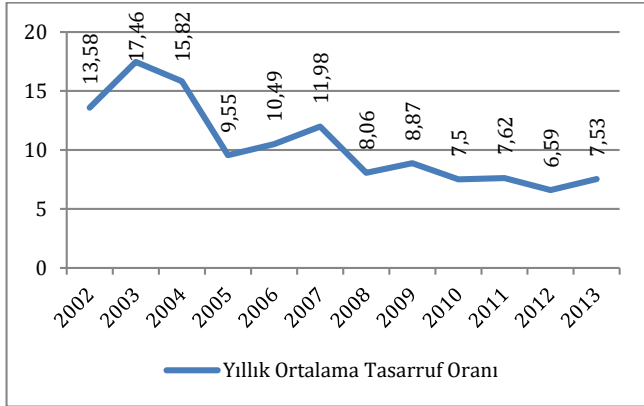
Grafik 1. Türkiye Ekonomisinde Yurtiçi Tasarrufların GSYİH'daki Payı

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Türkiye ekonomisinin yurtiçi tasarruf oranlarında 2000 yılından itibaren görülen düşüşün temel nedeni özel tasarruf oranlarındaki azalmadır. 2000'li yıllardan sonra artan ekonomik büyüme oranı ve hanehalkı tüketimi, düşen enflasyon ve faiz oranları, artan kentleşme oranı, dış ticaret haddindeki bozulmalar özel tasarruflardaki düşüşe en çok etki eden unsurlardandır. Özel tasarruf oranlarının düşmesinde etkili olan diğer önemli unsurlar da 2001 krizi sonrasında sağlanan makroekonomik istikrar, finansal sistemin bankacılık sektörü ağırlıklı olmasının neden olduğu düşük finansal ürün çeşitliliği, kadın istihdamının düşüklüğüdür (Pektaş Erdem, 2017: 57).

Özel tasarruflarda görülen düşüşün temel nedeni hanehalkı tasarruflarında yaşanan düşüştür. Hanehalkı Bütçe Anketleri kullanılarak hesaplanan hanehalkı tasarrufunu elde etmek için hanehalkı kullanılabilir gelirinden tüketim harcaması çıkarılır. Türkiye ekonomisine ilişkin hanehalkı tasarruf oranlarına ilişkin veriler Grafik 2'de sunulmaktadır. Özellikle 2004 yılı sonrasında özel tasarrufların en önemli kısmını oluşturan hanehalkı tasarruf oranlarında da hızlı ve önemli bir düşme gözlenmektedir. 2003 yılında % 17.5 olan hanehalkı tasarruf oranlarının 2008 yılında % 8.1'e, 2013 yılında yüzde 7.5'e gerilediği görülmektedir. Hanehalkı tasarruflarındaki bu düşüş tüm gelir gruplarında görülürken özellikle düşük gelir

gruplarında düşüşün daha belirgin olduğu tespit edilmektedir (Özsan, Erdem ve Ata, 2017: 9; Uygur, 2012: 6). Hanehalkı tasarruflarında yaşanan bu düşüşte hanehalkının kolayca borçlanarak tüketimini arttırmasına olanak veren tüketici kredilerindeki ve kredi kartı kullanımındaki artışın önemli rolü bulunmaktadır (Pektaş Erdem, 2017: 81).

Grafik 2: Türkiye'de Hanehalkı Yıllık Ortalama Tasarruf Oranı

Kaynak: Şengür ve Taban, 2016a: 65

2013 yılında Türkiye'de %7.53 olan hanehalkı tasarruf oranları aynı yıl içinde İsviçre'de %13.3, İsveç'te %12.2, Avusturalya'da %10.4, Belçika'da %9.9, Almanya'da %10, Norveç'te %9, Kanada'da %5.2, İtalya'da %4.9, ABD'de %4.5, düzeyindedir (Şengül ve Taban, 2016a: 36).

Yüksek oranlı ve sürdürülebilir büyüme için Türkiye ekonomisinin yatırımlarını finanse edeceği yurtiçi tasarrufları artırması gerekliliği ortadadır. Yurtiçi tasarrufların artırılabilmesi için de onun en önemli bileşeni olan özel tasarrufların ve özel tasarrufların en önemli bileşeni olan hanehalkı tasarruflarının artırılması önem arz etmektedir.

3 LİTERATÜR TARAMASI

Türkiye'de ve dünyada hanehalkı tasarruflarının belirleyicilerini analiz etmeyi amaçlayan bir çok ampirik çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların bazıları makro veri setlerini, bazıları ise mikro veri setlerini kullanarak tasarrufları etkileyen unsurları çeşitli uygulama yöntemleriyle tespit etmeye

çalışmışlardır. Çalışmanın bu alt başlığında literatürdeki bu çalışmalara örnek teşkil eden ve bu çalışmaya ışık tutan çeşitli çalışmaların yöntemlerine ve bulgularına yer verilecektir.

Bozkuş ve Üçdoğruk (2007) bu çalışmalara bir örnektir. Çalışmada TÜİK'in 2003 yılı HBA'den faydalanılarak hanehalkının tasarruf tercihlerini etkileyen unsurlar Multinomail Logit Model ile analiz edilmiştir. Hanehalkı tasarruf eğilimlerinin genel olarak, hanehalkı reisinin yaşı, eğitim durumu, gelir düzeyi ile yakın ilişkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca hanehalkı büyüklüğü, kredi kartı sahipliği, şans oyunu oynama alışkanlığı, menkul ve gayrimenkul sahipliği değişkenlerinin katsayı tahminlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Tasarruf sahiplerinin en çok tercih ettiği yerleşim bölgesinin Akdeniz Bölgesi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Uluyol (2011), 2008-2009 yaz döneminde Biga İİBF'deki öğrencilerden 799'unun ailesinden birer temsilciyle yapılan anket verileri ile tasarrufların belirleyicilerini analiz etmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre düşük gelir seviyesi tasarrufların düşük seviyede gerçekleşmesinin önemli bir nedenidir. Bununla birlikte tasarrufların yastık altında tutulma eğiliminin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çolak ve Öztürkler (2012), hanehalkı tasarruflarının belirleyicilerini analiz ettikleri çalışmalarında, TÜİK'in 2010 yılı HBA'ni kullanarak tanımladıkları doğrusal tasarruf fonksiyonlarını EKK ve Dilim Regresyon yöntemleriyle tahmin etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre hanehalkı kullanılabilir geliri ile emeklilik yaşındaki fert sayısı tasarrufları pozitif yönde etkilemektedir. Konut sahipliğinin tasarruflar üzerindeki etkisinin ise negatif olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte kentte ikamet etmenin otonom ve marjinal tasarruf eğilimini negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Samantaraya ve Patra (2014), Hindistan ekonomisinde hanehalkı tasarruflarını etkileyen unsurları ARDL modeli ve sınır testi yöntemlerini kullanarak analiz etmişlerdir. 1971-72 ve 2011-12 yılları için yapılan analiz sonuçlarına göre, reel GSYİH ve yaş bağımlılık oranı

hanehalkı tasarruflarını kısa ve uzun dönemde istatistiki olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir. Bununla birlikte, reel faiz oranı ve enflasyon oranı değişkenlerinin hem kısa hem de uzun dönemde hanehalkı tasarruflarını azaltıcı etkiler yarattığı tespit edilmiştir. Aksoy (2016), 52 ülkenin 1980-2014 dönemine ilişkin yıllık verilerini kullanarak panel veri yöntemiyle özel tasarrufların belirleyicilerini analiz etmiştir. Analiz sonuçlarına göre kamu tasarruflarının, kentleşmenin, M2/GSYİH, mevduat/GSYİH, tüketici kredilerinin ve ticari kredilerin özel tasarruflar üzerindeki etkisi negatif yönlüdür. Gelir seviyesinin, gelir büyümesinin, dış ticaret haddindeki iyileşmelerin, tüketici fiyatlarındaki oynaklık ve enflasyonun özel tasarruflar üzerinde pozitif yönlü etkileri olduğu gözlenmiştir. Genç bağımlılık oranındaki artışın özel tasarrufları artırdığı, yaşlı bağımlılık oranındaki artışın özel tasarrufları azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Şengür ve Taban (2016a), hanehalkı tasarruflarının belirleyicilerini analiz ettikleri çalışmalarında TÜİK'in 2002-2013 yılları arasındaki HBA'lerini kullanmışlardır. Ampirik analizlerden elde edilen sonuçlara göre ikamet edilen konutun mülkiyet sahipliğinin, ikinci ev sahipliğinin, on bin liranın üzerinde yıllık kullanılabilir gelire sahip olmanın, kentte yaşamının ve hanehalkı reisinin eğitim seviyesinin yükselmesinin hanehalkı tasarruflarını pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Hane büyüklüğünün, otomobil sahipliğinin, geçici veya dönemlik istihdamın, kırsal alanda yaşamının hanehalkı tasarrufları üzerindeki etkisinin ise negatif yönlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Şengür ve Taban (2016b) hanehalkı gelir türünün tasarruflar üzerindeki etkisini TÜİK'in 2002-2013 yılları arasındaki HBA'lerini kullanarak çoklu doğrusal regresyon modelleri ile analiz etmişlerdir. Hanehalkı reisinin yıllık ücret, prim, yevmiye geliri toplamının, hanehalkı reisinin aldığı gayrimenkul, banka ve özel emeklilik gibi gelirler toplamının tasarrufları pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Hane reisinin aldığı aynı yardımların tasarruflar üzerindeki etkisinin ise genel olarak

negatif yönlü olduğu tespit edilmiştir. Khan vd. (2016), Pakistan Birleşik Hanehalkı Anketini (Pakistan Integrated Household Survey) (2001-2002) ve Pakistan Sosyal Yaşam Standartları Ölçümleri Anketini (2011-2012) kullanarak, Pakistan'da hanehalkı tasarruf davranışlarının belirleyicilerini analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre hanehalkı reisinin erkek olduğu, bekar veya boşanmış olduğu durumda tasarruf oranları artmaktadır. Hanehalkı büyüklüğü, bağımlılık oranı, hanehalkı reisinin yaşı ve eğitim seviyesi arttıkça tasarruf oranları düşmektedir. İşçiler kendi hesabına çalışanlara kıyasla daha yüksek tasarruf oranına sahiptirler. Kentte yaşayan hanehalklarının kırdaki yaşayanlara kıyasla tasarruf eğilimleri daha düşüktür. Hanehalkı geliri tasarrufların çok önemli bir belirleyicisidir. Barış ve Şahin (2017), Tokat ilindeki kamu çalışanlarının tasarruf davranışlarının belirleyicisi olan ekonomik ve sosyo-demografik unsurları Lojistik Regresyon Yöntemi ile ampirik olarak analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre yaş değişkeninin kamu çalışanlarının tasarruflarını pozitif ve anlamlı olarak etkilediği, bununla birlikte 25-44 yaş aralığındakilerin tasarruf yapma ihtimalinin 18-24 yaş aralığındakilere göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Hanehalkı geliri de tasarruflar üzerinde anlamlı ve pozitif etkili bulunmuştur. Kanık ve Dinç (2017), eğitim ve tasarruflar arasındaki ilişkiyi 1975-2013 dönemi için VAR modeli ile analiz etmişlerdir. Johansen-Juselius eşbütünlük analizi sonuçları eğitilmiş nüfus ile tasarruflar arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını ve eğitilmiş nüfustaki bir artışın tasarruf oranlarını azalttığı bulgusunu ortaya koymaktadır. Ayrıca okullaşma oranı arttıkça tasarrufların arttığı tespit edilmiştir. Szopinski (2017), hanehalkı tasarruflarının belirleyicilerini Polonya için analiz ettiği çalışmada, verileri 2015 yılında gerçekleştirilmiş olan bir araştırma projesinde (Social Diagnosis) uygulanan anketlerden elde etmiştir. Analizlerden elde edilen sonuçlara göre, gelir seviyesi ve ikamet edilen bölgenin büyüklüğü tasarruflar üzerinde pozitif etkiye sahiptir. En fazla tasarruf yapanların çocuksuz evli olanlar ve bekar yaşayanlar olduğu tespit

edilmiştir. Pektaş Erdem (2017), 2003-2013 yıllarına ait HBA'lerinden yararlandığı çalışmada hanehalkı tasarruflarının belirleyicilerini 2AEKKY'ni kullanarak değerlendirmiştir. Gelir değişkeninin, yaşlı bağımlılık oranının, çalışan kadın oranının, birinci konut sahipliğinin ve faiz geliri elde etmenin tasarruflar üzerindeki etkisinin pozitif olduğu, tüketici kredilerinin GSYİH içindeki payının, genç bağımlılık oranındaki artışın, kentte yaşamanın, ortalama eğitim seviyesindeki artışın, ikinci konut sahipliğinin ve arsa sahipliğinin, kamu sağlık sigortası sahipliğinin tasarruflar üzerindeki etkisinin ise negatif yönlü olduğu tespit edilmiştir. Tunay (2017), hanehalkı tasarruflarını etkileyen makroekonomik unsurları, 1995-2015 dönemi için gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerden oluşan 23 ülkede dinamik panel veri yöntemiyle analiz etmiştir. Servetin ve hanehalkı borçlanmasının tasarrufları pozitif yönde etkilediği bulunmuştur. Uzun dönemli faiz oranlarının, çıktı açığının, işsizlik oranı açığının ve enflasyonun tasarruflar üzerindeki etkilerinin negatif yönlü olduğu tespit edilmiştir.

4 AMPİRİK ANALİZ

4.1 Veri seti ve değişkenler

Bu çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan Hanehalkı Bütçe Anketleri 2002-2016 dönemi için bir araya getirilerek oluşturulan birleştirilmiş veri seti (pooled data) kullanılmıştır. Bağımsız olarak birleştirilmiş kesit veri seti, genellikle farklı yıllardan ve büyük bir anakütleden çekilen rastgele örnekleme ile elde edilmektedir. Eğer rastgele örnek farklı zaman dönemlerinden çekilirse, örnek sonuçlarının birleştirilmesi, bağımsız olarak birleştirilmiş kesit verilerini oluşturmaktadır (Wooldridge, 2003: 408-409). Örneğin; kişilere, ailelere ve firmalara ilişkin birçok araştırma her yıl düzenli aralıklarla tekrarlanmaktadır. Bu çalışmada kullanılan Hanehalkı Bütçe Anketleri de Türkiye çapında TÜİK tarafından her yıl düzenli olarak yapılmaktadır. Değişik sebepler dolayısıyla sadece 2002 Hanehalkı Bütçe Anketinden

çıkarılan hanehalkları sonucunda, 2002 veri setinde 9532, 2003'de 25764, 2004'de 8544, 2005'de 8559, 2006'da 8558, 2007'de 8548, 2008'de 8549, 2009'da 10046, 2010'da 10082, 2011'de 9918, 2012'de 9987, 2013'de 10060, 2014'de 10122, 2015'de 11491 ve son olarak 2016'da 12096 hane olmak üzere, birleştirilmiş veri setinde toplam 161856 hanehalkı ile çalışılmıştır.

Çalışmada bağımlı değişken, yıllık tasarruf yapan ve yapamayan hanehalkları şeklinde iki kategorili olarak alınmıştır. Hanehalklarının yıllık kullanılabilir gelirlerinden yıllık tüketim harcamaları çıkartılarak, yıllık tasarruf miktarları bulunmuştur. Hanenin yıllık tasarrufu pozitif değerli ise 1, negatif değerli ise 0 verilerek bağımlı kukla değişken oluşturulmuştur (bkz. Şengür ve Taban, 2016a: 42). Analizde hanehalklarının tasarruflarını belirleyen faktörler, birey ve hanehalkı bazında değişkenler olarak alınmıştır ve daha önceki literatür çalışmaları (Barış ve Şahin (2017), Pektaş Erdem (2017), Çolak ve Öztürkler (2012), Şengür ve Taban (2016a), vb.) değerlendirilerek belirlenmiştir. Bu değişkenler; hanehalkı tipi, hanehalkının oturduğu konutun mülkiyet durumu, konutun ısıtma sistemi, hanenin ikinci konutu ve müstakil konutu olup olmadığı, otomobil adedi, eşdeğer hanehalkı büyüklüğü, hanehalkı reisinin yaşı, hanehalkı reisinin sağlık sigortası olup olmadığı, hanehalkı reisinin eğitim durumu, medeni durumu, mesleği, eşinin çalışma durumu ve yıl kukla değişkenleri olarak alınmıştır. Çalışmada hanehalkı büyüklüğü yerine eşdeğer hanehalkı büyüklüğü değişkeninin kullanılmasının nedeni şöyle açıklanabilir: Gelirin ya da tüketim harcamalarının hanehalkları arasındaki dağılımı, gelirin (ya da tüketimin) hanehalkı içinde kaç kişi tarafından bölüşüldüğü bilgisini içermemesi nedeniyle bireylerin refah düzeyi açısından karşılaştırılması konusunda önemli bir eksikliği de beraberinde getirmektedir. Hanehalkı içindeki bireyin refah düzeyini belirleyen, o hanenin toplam geliri ya da tüketimi kadar hane içinde kaç kişinin yaşadığıdır. Aynı geliri elde eden iki haneden,

hanehalkı büyüklüğü küçük olan hanedeki bir bireyin refah düzeyi, diğer hanedeki bireyden daha yüksek olacaktır (Gürsel vd., 2000: 35). Hanehalkı üyeleri benzer değildir. Dolayısıyla kişi başına tüketim harcamasının kullanılması, çocukların yetişkinlere göre daha az yiyeceğe ihtiyaç duyduğu ve yetişkin erkeklerin yetişkin kadınlara göre daha fazla istihdama ilişkin giderleri olduğu (giyecek ve ulaşım gibi) gibi gerçekleri gizlemektedir. Bu farklılıkları göz önünde bulundurmak için eşdeğerlik ölçekleri önerilmiştir. Eşdeğerlik ölçekleri kullanılarak aslında her bir hanehalkı büyüklüğünün kaç yetişkine eşdeğer olduğu bulunmaktadır (Yoksulluğu Değerlendirme Ortak Raporu, 2004). Bu değişken, hanedeki ilk yetişkin için 1, 14 ve daha yukarı yaştaki fertler için 0.5, 14 yaşından küçük fertler için 0.3 değerleri dikkate alınarak hesaplanan hanehalkı büyüklüğüdür (www.tuik.gov.tr).

4.2 Tanımlayıcı istatistikler

Bu bölümde analizde ele alınan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. Tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de sunulmuştur. Türkiye'de hanelerin çoğunluğu (ortalama %33'ü) tek çocuklu veya çocuksuz çekirdek aileden oluşmaktadır. Bu hanehalkı tipini iki çocuklu çekirdek aile ile ataerkil veya geniş aile takip etmektedir. Hanehalklarının %66'sı oturduğu konutun sahibi iken, %22'si kirada oturmakta, yaklaşık %7'sinin ikinci bir konutu var iken, %39'u müstakil konutta yaşamaktadır. Konutun ısıtma sistemi incelendiğinde, hanelerin büyük bir oranının sobayla ısındığı (%69), %17'sinin kat kaloriferi veya kombiyi, %11'inin merkezi ısıtmayı kullandığı görülmektedir. Hanehalklarında yaklaşık 2 kişi yaşamaktadır ve genellikle hanehalkları otomobile sahip değildir. 2002-2016 yılları arasında 35-54 yaş arasında olan hanehalkı reislerinin oranı %51'dir. %87'sinin sağlık sigortası vardır ve yaklaşık %87'si evlidir. Eğitim durumu açısından değerlendirildiğinde, en az paya sahip olanlar lisansüstü eğitim mezunları (%1) dir. İlköğretim mezunu olan hanehalkı reislerinin toplam içerisindeki payı %48 oranıyla en

yüksek kategoriye oluşturmaktadır. Bunun yanısıra hanehalkı reisinin meslek grupları içerisinde sanatkârlar ve bu tür işlerle uğraşanların oranı %11 iken, çalışmayanların, emeklilerin ve işsizlerin oranı ortalama %31'dir. Hanehalkı reislerinin %23'ünün eşi çalışırken, %77'sinin eşi çalışmamaktadır. 2002-2016 yılları arasında anketlere katılan ailelerin oranına bakıldığında, yaklaşık %6'sı 2002 ve 2009-2014 yıllarında, %16'sı 2003 yılında, %5'i 2004-2008 yıllarında, %7'si 2015 yılında ve %8'i 2016 yılında Hanehalkı Bütçe Anketleri'ne katılmışlardır.

Tablo 1: Tanımlayıcı istatistikler

Değişkenler	Ort.	Std. Sap.
Tasarruf yapan ve yapamayan hanehalkı	0.595	0.491
Hanehalkı Tipi		
Tek çocuklu veya çocuksuz çekirdek aile (TS)	0.333	0.471
İki çocuklu çekirdek aile	0.216	0.411
Üç ve daha fazla çocuklu çekirdek aile	0.164	0.371
Ataerkil veya geniş aile	0.170	0.375
Tek yetişkinli aile	0.104	0.305
Birarada yaşayan kişiler	0.014	0.116
Konuta Mülkiyet Durumu		
Ev sahibi (TS)	0.656	0.475
Kiracı	0.222	0.416
Lojman	0.017	0.130
Diğer	0.105	0.306
Konutun Isıtma Sistemi		
Soba (TS)	0.686	0.464
Müşterek veya merkezi ısıtma	0.113	0.316
Kat kaloriferi/Kombi	0.174	0.379
Klima	0.018	0.133
Diğer	0.009	0.093
İkinci Konut Sahipliği		
İkinci konut var	0.066	0.248
İkinci konut yok (TS)	0.934	0.248
Otomobil Adedi	0.323	0.482
Müstakil Konut Sahipliği		
Müstakil konut var	0.393	0.489
Müstakil konut yok (TS)	0.607	0.489
Eşdeğer Hanehalkı Büyüklüğü	2.246	0.814
Hanehalkı Reisinin Yaşı		
15-34 yaş arası (TS)	0.184	0.387
35-54 yaş arası	0.505	0.500
55 yaş ve üstü	0.311	0.463
Hanehalkı Reisinin Sağlık Sigortasının Olup Olmadığı		
Sağlık sigortası var	0.871	0.335
Sağlık sigortası yok (TS)	0.129	0.335
Hanehalkı Reisinin Eğitim Durumu		
Okuryazar olmayanlar veya bir okul bitirmeyenler (TS)	0.129	0.335
İlköğretim	0.480	0.500
Ortaöğretim	0.103	0.304

Lise	0.168	0.374
Üniversite	0.111	0.314
Yüksek Lisans ve Doktora	0.009	0.096
Hanehalkı Reisinin Medeni Durumu		
Evli	0.865	0.342
Diğer (TS)	0.135	0.342
Hanehalkı Reisinin Mesleği		
Kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler, müdürler, profesyonel ve yardımcı profesyonel meslek mensupları	0.170	0.375
Büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlar, hizmet ve satış elemanları	0.115	0.319
Nitelikli tarım, hayvancılık, ormancılık ve su ürünleri çalışanları	0.133	0.340
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	0.110	0.313
Tesis ve makine operatörleri ve montajcıları, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	0.162	0.368
Çalışmayanlar, emekliler ve işsizler (TS)	0.310	0.462
Hanehalkı Reisinin Eşinin Çalışma Durumu		
Çalışıyor	0.232	0.422
Çalışmıyor (TS)	0.768	0.422
Yıl Değişkenleri		
2002 (TS)	0.059	0.235
2003	0.159	0.366
2004	0.053	0.224
2005	0.053	0.224
2006	0.053	0.224
2007	0.053	0.224
2008	0.053	0.224
2009	0.062	0.241
2010	0.062	0.242
2011	0.061	0.240
2012	0.062	0.241
2013	0.062	0.241
2014	0.063	0.242
2015	0.071	0.257
2016	0.075	0.263

TS: İlgili değişkenin temel sınıfını göstermektedir.

Tablo 2’de 2002-2016 yılları arasında yıllık tasarruf yapan ve yapamayan hanehalklarının sayıları ve yüzdeleri verilmiştir. 2002 yılında anket yapılan hanelerin %49’u tasarruf yaparken, %51’i yapamamaktadır. Sadece bu yıl için tasarruf yapan hanehalkı oranı %50’nin altında iken, diğer yıllarda bu oran %50’nin üzerine çıkmıştır. 2002 yılında tasarruflarda görülen bu düşüşün sebebi 2001 yılında yaşanan krizdir. Benzer şekilde 2008 yılında yaşanan kriz nedeniyle bu yılda ve sonraki yıllarda, önceki yıllara göre tasarruf yapan hanehalkı sayısında azalma söz konusudur. En fazla tasarruf yapılan yıl %65 ile 2003 yılıdır. Çalışmada ele alınan yıllarda toplam 161856 hanehalkının 96229 tanesi yani %59.45’i yıllık tasarruf yapmaktadır.

Tablo 2: Yıllara göre tasarruf yapan ve yapamayan hanehalklarının frekans dağılımları

Yıllar	Tasarruf Yapan Hanehalkı		Tasarruf Yapamayan Hanehalkı	
	N	%	N	%
2002	4670	48.99	4862	51.01
2003	16759	65.05	9005	34.95
2004	5479	64.13	3065	35.87
2005	5191	60.65	3368	39.35
2006	5308	62.02	3250	37.98
2007	5505	64.40	3043	35.60
2008	4800	56.15	3749	43.85
2009	5519	54.94	4527	45.06
2010	5593	55.48	4489	44.52
2011	5602	56.48	4316	43.52
2012	5733	57.40	4254	42.60
2013	5802	57.67	4258	42.33
2014	6026	59.53	4096	40.47
2015	6821	59.36	4670	40.64
2016	7421	61.35	4675	38.65
Toplam	96229	59.45	65627	40.55

4.3 Probit model

Probit model, olasılığın 0 ile 1 arasında değiştiği parametrelere göre doğrusal olmayan istatistiksel bir modeldir (Selim, 2006: 51). Bağımlı kukla değişkenli modellerden, normal kümülatif dağılım fonksiyonunu kullanan ve Normit model olarak da adlandırılan bir modeldir. Normal kümülatif dağılım fonksiyonu,

$$F(z) = \int_{-\infty}^{z_0} \frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma} e^{-\frac{(z-\mu)^2}{2\sigma^2}} dz \quad (1)$$

şeklinindedir. Probit model, bir bireyin (i. birey) kararının gözlenemeyen bir fayda indeksi I_i ye bağlı olduğunu farz etmektedir. I_i indeksi de bağımsız değişkenlere bağlıdır ve indeksin büyüklüğü ölçüsünde i. bireyin faydası artmaktadır (Akkaya ve Pazarlıoğlu, 1998: 93). Bu indeks,

$$I_i = b_1 + b_2 X_i \quad (2)$$

şeklinde tanımlanmaktadır. I_i ’nin belli bir değerinden (I_i^*) itibaren i. birey için $I_i^* \leq I_i$ ise $Y=1$ olma durumu söz konusudur. Diğer durumda yani $I_i^* > I_i$ ise $Y=1$ olma durumu söz konusu değildir. I_i^* değeri de gözlenememekte, aynı ortalama ve varyanslı normal dağıldığı varsayılarak I_i değerleri ile (2) numaralı denklemin parametrelerini tahmin etmek

mümkün olabilmektedir. $I_i^* \leq I_i$ olasılığı standartlaştırılmış normal kümülatif dağılım fonksiyonundan hesaplanabilir (Akkaya ve Pazarlıoğlu, 1998: 93):

$$P_i = P(Y=1) = P(I_i^* \leq I_i) = F(I_i) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^{I_i} e^{-\frac{t^2}{2}} dt \quad (3)$$

(3) numaralı denklemde yer alan t değişkeni standartlaştırılmış normal değişkendir. I_i fayda indeksini elde etmek için (3) numaralı denklemin tersi alınır (Gujarati, 1995: 564).

$$I_i = F^{-1}(I_i) = F^{-1}(P_i) = b_1 + b_2 X_i \quad (4)$$

Bu model Probit modeldir. F^{-1} normal kümülatif dağılım fonksiyonunun tersidir.

Probit modelin tahmini için en yüksek olasılırlık yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntem hata terimine ilişkin dağılım fonksiyonunun ancak doğru bir şekilde belirlendiği durumda tutarlı sonuçlar üretmektedir. Aksi halde, modelin genel tutarlılığı için pseudo olasılık teorisine başvurulur (Levent vd., 2018: 259).

4.4 Tahmin sonuçları

Bu çalışmada hanehalkının tasarrufunu etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca birleştirilmiş veri seti ile çalışıldığı için ele alınan yıllara göre hanehalkının tasarruflarındaki değişim gözlemlenebilmiştir. Sınırlı bağımlı değişken modellerinden, logistik ve normal kümülatif dağılım fonksiyonunu kullanan modellere, sırasıyla, logit ve probit modelleri denilmektedir. Logit ve probit modelleri büyük benzerlik göstermektedir. Bir modelde elde edilen katsayıların belirli bir sabit sayı ile çarpılması veya bölünmesi sonucunda diğer modele ait parametreler rahat bir şekilde elde edilmektedir (Greene, 2003). Probit model fayda teorisine veya davranışlar üzerine rasyonel seçim perspektifine dayanmaktadır (Gujarati, 1995: 563). Bu çalışmada hanehalklarının tasarruf yapma kararları (yapabilmeleri veya yapamamaları) konusu ele alındığı için tasarruf davranışlarının belirlenmesinde iki durumlu probit modelin kullanılması öngörülmüştür. Probit modelin

tahmin sonuçları ve marjinal etkileri Tablo 3'de sunulmuştur. Takip eden kısımda model yorumları marjinal etkiler değerlendirilerek yapılacaktır.

Tablo 3 incelendiğinde, iki çocuklu ve üç ya da daha fazla çocuklu çekirdek ailelerin tasarruf yapma olasılıkları, tek çocuklu ya da çocuksuz çekirdek ailelere göre daha az iken, ataerkil veya geniş ailelerin daha fazladır. Tek yetişkinli ailelere ve birarada yaşayan kişilerden oluşan hanelere ait katsayı tahminleri istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Hanehalkının oturduğu konutun mülkiyet durumuna bakıldığında, ev sahibi olan hanehalklarına kıyasla kiracıların ve diğer mülk sahiplerinin (hanehalkının hiç bir bedel ödemedi ya da piyasa fiyatının altında çok az değerde bedel ödeyerek baba evi, akraba evi vb. şeklinde oturduğu konut) tasarruf yapma olasılıklarının daha az olduğu, lojmanda oturan hanehalklarının ise daha fazla olduğu görülmektedir. Konutun ısıtma sistemi dikkate alındığında, sobayla ısınan hanelere göre müşterek/merkezi ısıtma, kat kaloriferi/kombi, klima ve diğer ısıtma sistemlerini kullanan hanelerin tasarruf yapma olasılıkları daha çoktur. Analiz sonuçlarına göre bir taraftan, ikinci konuta sahip olan hanelerin tasarruf yapma olasılıkları olmayanlara nazaran %5.9 daha fazla iken diğer taraftan, müstakil konuta sahip olan hanelerin tasarruf yapma olasılıkları olmayanlara nazaran %3.8 daha azdır. Hanehalkının otomobil sayısının ve eşdeğer hanehalkı büyüklüğünün artması durumunda tasarruf olasılıkları sırasıyla %5.3 ve %1.6 daha azdır. Hanehalkı reisinin 15-34 yaş arasında olduğu hanelere göre hanehalkı reisinin 35-54 yaş arasında ve 55 yaş üzerinde olduğu hanelerde tasarruf yapma olasılığı daha fazladır. Sağlık sigortası olan hanehalkı reisinin bulunduğu hanelerde tasarruf olasılıkları, bulunmayanlara kıyasla %3.4 daha fazladır. Hanehalkı reisinin eğitim durumu açısından bakıldığında, okuryazar olmayan ya da okuryazar olup bir okul bitirmeyen hanehalkı reisinin yaşadığı ailelere göre, ilköğretim, ortaöğretim, lise, üniversite, yüksek lisans ve doktora mezunu olan hanehalkı reisinin

yaşadığı ailelerin tasarruf yapma olasılıkları daha fazladır. Hanehalkı reisinin diğer bir demografik özelliğinin yani medeni durumunun tasarruf olasılıkları üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı gözlenmektedir. Hanehalkı reisinin mesleğine göre model sonuçları değerlendirildiğinde, kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler, müdürler, profesyonel ve yardımcı profesyonel meslek mensupları, büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlar, hizmet ve satış elemanları, nitelikli tarım, hayvancılık, ormancılık ve su ürünleri çalışanları, sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar, tesis ve makine operatörleri ve montajcıları ile nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanların tasarruf yapma olasılıkları, çalışmayan/emekli/işsiz olan hanehalkı reisinin bulunduğu hanelere göre daha fazladır. Hanehalkı reisinin eşinin çalışma durumu ele alındığında, eşi çalışanların tasarruf olasılıkları eşi çalışmayanlara göre daha fazladır. Probit analizde birleştirilmiş veri seti kullanıldığından yıllar bazında hanelerin tasarruf yapma olasılıklarındaki değişimi görmek mümkündür. 2002 yılıyla karşılaştırıldığında, 2003-2016 yılları arasında genel olarak hanehalklarının tasarruf olasılıklarının arttığı söylenebilir. 2002 yılına göre örneğin, 2003 yılında %15, 2007 yılında %13.5 ve 2016 yılında %9.6 tasarruf artışı görülmektedir. Ele alınan dönemde 2008 yılında yaşanan ekonomik krizin etkisi de açıkça gözlenmektedir. 2002 yılına kıyasla kriz öncesi dönemde hanehalklarının tasarruf yapma olasılıkları daha fazla iken, kriz sonrası dönemde daha azdır. Krizin yaşandığı 2008 yılında tasarruf yapma olasılığı %5'e, 2009 yılında %4'e düşmüş sonraki yıllarda artmaya başlamıştır. Ancak hanelerin tasarruf olasılıkları kriz öncesi dönemlerdeki rakamlara ulaşamamıştır. 2008 yılından önce tasarruf yapma olasılığı en düşük %10.5 (2005 yılında) iken, 2008 yılından sonra en fazla %9.6 (2016 yılında)'dır. Yani krizden sonraki dönemde yapılan en yüksek tasarruf olasılığı, krizden önceki dönemde yapılan en düşük tasarruf olasılığının bile altında kalmıştır.

Tablo 3: Hanehalkının tasarruflarını belirleyen faktörler: Probit model ve marjinal etkileri

Bağımlı Değişken: Tasarruf yapabilen ve yapamayan hanehalkları	Katsayı	z	Marjinal Etki	z
Bağımsız Değişkenler				
Hanehalkı Tipi				
İki çocuklu çekirdek aile	-0.028	-2.93 ^a	-0.011	-2.93 ^a
Üç ve daha fazla çocuklu çekirdek aile	-0.136	-11.65 ^a	-0.053	-11.56 ^a
Ataerkil veya geniş aile	0.112	9.13 ^a	0.043	9.23 ^a
Tek yetişkinli aile	0.005	0.35	0.002	0.35
Birarada yaşayan kişiler	0.044	1.53	0.017	1.54
Konuta Mülkiyet Durumu				
Kiracı	-0.274	-29.91 ^a	-0.107	-29.72 ^a
Lojman	0.073	2.81 ^a	0.028	2.84 ^a
Diğer	-0.188	-16.15 ^a	-0.074	-15.99 ^a
Konutun Isıtma Sistemi				
Müşterek veya merkezi ısıtma	0.100	8.64 ^a	0.038	8.75 ^a
Kat kaloriferi/Kombi	0.104	10.69 ^a	0.040	10.80 ^a
Klima	0.061	2.48 ^b	0.024	2.50 ^b
Diğer	0.177	5.00 ^a	0.067	5.16 ^a
İkinci Konut Sahipliği				
İkinci konut var	0.154	11.47 ^a	0.059	11.74 ^a
Otomobil Adedi				
Müstakil Konut Sahipliği	-0.137	-19.09 ^a	-0.053	-19.09 ^a
Müstakil konut var	-0.097	-11.06 ^a	-0.038	-11.04 ^a
Eşdeğer Hanehalkı Büyüklüğü				
Hanehalkı Reisinin Yaşı				
35-54 yaş arası	0.085	9.49 ^a	0.033	9.49 ^a
55 yaş ve üstü	0.196	17.09 ^a	0.075	17.32 ^a
Hanehalkı Reisinin Sağlık Sigortasının Olup Olmadığı				
Sağlık sigortası var	0.086	8.57 ^a	0.034	8.52 ^a
Hanehalkı Reisinin Eğitim Durumu				
İlköğretim	0.044	4.09 ^a	0.017	4.09 ^a
Ortaöğretim	0.056	3.89 ^a	0.021	3.92 ^a
Lise	0.069	5.12 ^a	0.026	5.15 ^a
Üniversite	0.154	9.77 ^a	0.059	9.97 ^a
Yüksek Lisans ve Doktora	0.146	4.02 ^a	0.056	4.12 ^a
Hanehalkı Reisinin Medeni Durumu				
Evli	-0.018	-1.58	-0.007	-1.58
Hanehalkı Reisinin Mesleği				
Kanun yapıcılar, üst düzey yöneticiler, müdürler, profesyonel ve yardımcı profesyonel meslek mensupları	0.256	21.53 ^a	0.096	22.25 ^a
Büro ve müşteri hizmetlerinde çalışan elemanlar, hizmet ve satış elemanları	0.135	10.91 ^a	0.051	11.10 ^a
Nitelikli tarım, hayvancılık, ormancılık ve su ürünleri çalışanları	0.150	13.42 ^a	0.057	13.67 ^a
Sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar	0.121	9.69 ^a	0.046	9.84 ^a
Tesis ve makine operatörleri ve montajcıları, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar	0.111	10.06 ^a	0.043	10.18 ^a
Hanehalkı Reisinin Eşinin Çalışma Durumu				
Çalışıyor	0.025	3.34 ^a	0.010	3.34 ^a
Yıl Değişkenleri				
2003	0.405	26.52 ^a	0.149	28.32 ^a
2004	0.378	19.85 ^a	0.138	21.55 ^a
2005	0.283	14.92 ^a	0.105	15.74 ^a
2006	0.308	16.21 ^a	0.114	17.22 ^a
2007	0.370	19.35 ^a	0.135	20.95 ^a
2008	0.133	6.99 ^a	0.051	7.13 ^a
2009	0.104	5.71 ^a	0.040	5.79 ^a
2010	0.119	6.52 ^a	0.045	6.63 ^a
2011	0.138	7.54 ^a	0.053	7.69 ^a
2012	0.159	8.63 ^a	0.060	8.84 ^a

2013	0.167	9.03 ^a	0.063	9.26 ^a
2014	0.212	11.48 ^a	0.080	11.89 ^a
2015	0.212	11.75 ^a	0.080	12.16 ^a
2016	0.257	14.39 ^a	0.096	15.04 ^a
Sabit	-0.104	-4.14 ^a		
N	161856			
Pseudo R ²	0.0234			
Log Likelihood	-106726.53			
LR chi2	5106.13			
Prob > chi2	0.000			

Not: Katsayı tahminleri, ^a: %1 ve ^b: %5 önem seviyesinde anlamlıdır.

Sonuç olarak, Türkiye’de hanehalkı tasarrufları hanedeki bireylerden ve haneye ait bir takım özelliklerden etkilenmektedir. Bu etkilerin yönü ve şiddeti 15 yıllık dönem için büyük oranda benzer olup iktisat teorisi ile uyumludur. Ayrıca çalışmadan elde edilen sonuçlar, Şengür ve Taban (2016a), Pektaş Erdem (2017) ve Çolak ve Öztürkler (2012)’in ulaştığı bulguları desteklemektedir.

5 SONUÇ

Tasarrufların en önemli kaynağını oluşturan hanehalkının tasarruf davranışını anlamak özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için önemlidir. Bu gerçekten hareketle bu çalışmada, Türkiye’de hanehalkının tasarruflarını belirleyen faktörler birey ve hanehalkı bazında ortaya konmaya çalışılmış ve ele alınan yıllara göre hanehalkının tasarruflarındaki değişim gözlemlenmiştir. 2002-2016 yıllarında TÜİK tarafından yapılan Hanehalkı Bütçe Anketleri bir araya getirilerek oluşturulan birleştirilmiş veri seti kullanılmış ve toplam 161856 hanehalkı ile çalışılmıştır. Çalışmanın ampirik kısmında iki durumlu probit model ile analizler gerçekleştirilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre en az tasarruf yapılan yıl %49 ile 2002 yılı, en fazla tasarruf yapılan yıl %65 ile 2003 yılıdır. İncelenen yıllarda toplam hanehalklarının %59.45’i yıllık tasarruf yapmıştır. Model sonuçları değerlendirildiğinde, her türlü ısıtma sistemini kullananların soba ile ısınanlara göre, ikinci konutu olanların olmayanlara göre, hanehalkı reisinin yaşı 35’den büyük olanların küçük olanlara göre, hanehalkı reisinin sağlık sigortası olanların olmayanlara göre, hanehalkı reisi eğitilmiş olanların okuryazar olmayanlara göre, hanehalkı reisinin bir meslek sahibi olduğu hanelerin çalışmayan/emekli/işsiz

hanehalkı reisinin bulunduğu hanelere göre, hanehalkı reisinin eşinin çalıştığı hanelerin çalışmayanlara göre tasarruf olasılıklarının daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca çalışmada incelenen yıllar açısından bakıldığında, 2002 yılına göre diğer yıllarda tasarruf yapma olasılıkları daha fazla olmuştur. Diğer taraftan, iki çocuklu ya da üç ve daha fazla çocuklu çekirdek ailelerin tek çocuklu ya da çocuksuz çekirdek ailelere göre, kiracı olanların ev sahibi olanlara göre ve müstakil konutu olanların olmayanlara göre tasarruf olasılıklarının daha az olduğu gözlemlenmiştir. Hane büyüklüğünün ve hanenin otomobil sayısının artması durumunda yine hanelerin tasarruf yapma olasılıklarının daha az olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Türkiye’nin gelecek yıllarda uygulayacağı ekonomik kalkınma stratejisi bakımından, hanehalkı profili ile ilgili bu bulgular önemlidir. Eğitim açısından elde edilen sonuç, eğitim düzeyinin artırılmasına yönelik yapılan teşviklerin ve yatırımların tasarrufları artıracaklarını göstermektedir. Politika yapıcılar, eğitime gereken desteği vermelidir. Ülkemizde eğitilmiş insan sayısının artması için projeler üretilmelidir. Devlet eğitime daha fazla bütçe ayırmalı ve eğitimin artması için destekleyici faaliyetler geliştirerek eğitimin finansmanı sorununu ortadan kaldırmalıdır. Ülkemizin tamamında eğitimde fırsat eşitliği sağlanmalı ve eşit eğitim olanakları yaratılmalıdır. Hanehalkı reisi bir meslek sahibi olan hanelerin ve hanehalkı reisinin eşinin çalıştığı hanelerin daha fazla tasarruf yapma eğiliminde olması, ekonomi politikaları arasında yer alan istihdam artırıcı politikaların, tasarruf oranları üzerinde pozitif katkısının olacağını göstermektedir. Politika yapıcılar, istihdama ilişkin politikaları temel ekonomi politikalarının en önemlisi olarak değerlendirmeli, istihdam yaratan projeler geliştirmelidir. Ayrıca kadınların işgücüne katılımını ve kadın istihdamını artıran çalışmaları desteklemeleri gerekmektedir. Bu bağlamda kadınların meslek edinme yönünde eğitim almaları desteklenerek, çocuk sahibi kadınlar için kreş imkanları sağlanarak kadınların işgücüne katılımının önündeki

engeller kaldırılmalıdır. Bununla birlikte kadına yönelik şiddetle mücadelenin etkin olarak yapılması da kadının iş hayatındaki verimliliğinin artması yönünde önemli bir tedbir olacaktır.

Konut sahipliği açısından elde edilen sonuç, oturlan konuta sahip olunması durumunda tasarrufların arttığını göstermektedir. Düşük gelirli hanehalklarının konut sahibi olması, bu hanehalklarının harcamalarında çok önemli bir yer tutan kira harcamalarını ortadan kaldırarak tasarruflarını olumlu etkilemektedir. Politika yapıcılar, özellikle düşük gelir grubuna yönelik konut projelerinin çoğaltılmasını sağlamalıdır. Hanehalkı reisinin sağlık sigortasının olması açısından elde edilen sonuç, kamu sağlık sigortalarından tüm vatandaşların yararlanmasının tasarruflar üzerinde olumlu katkıları olacağını göstermektedir. Bu durumda politika yapıcıların tamamlayıcı sağlık sigortası projelerini geliştirmeleri gerekmektedir. Hanehalkı reisinin yaşı ile hanehalkının tasarruf yapma olasılığı arasında

pozitif yönlü bir ilişkinin olması, bireylerin orta yaşlarda daha fazla tasarruf yaparken, emeklilik yaşlarında negatif tasarruf yapacakları varsayımının Türkiye için geçerli olmadığını göstermektedir.

Toplam yurt içi tasarrufların büyük bir kısmını oluşturan özel tasarruflar içinde yer alan hanehalkı tasarruflarının artırılması, ekonomi yönetimi açısından oldukça önemlidir. Türkiye’de tasarrufların GSYİH’ye oranının artırılmasında toplumun en temel birimi olan hanehalkı belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında hanehalkı tasarruflarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi, yurt içi tasarrufların artırılması konusunda uygun politika önerilerinin oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Politika yapıcıların diğer makro finansal değişkenler gibi, tasarruflara yönelik analizlerinde de bunları temsil eden değişkenleri göz önünde bulundurarak, tasarrufları teşvik edici önlemler almaları ve uygulamalar yapmaları karar alma süreçlerinin başarısını artıracaktır.

REFERANSLAR

Akkaya, Ş. ve Pazarlıoğlu, M. V. (1998). Ekonometri II. İkinci Baskı. Erkam Matbaacılık. İstanbul.

Aksoy, F. (2016). Tasarrufun Belirleyicileri: Tüketici ve Ticari Kredilere İlişkin Bulgular. T.C. Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü. Uzmanlık Yeterlik Tezi. Ankara.

Barış, S. (2016). Yurtiçi Tasarrufları Belirleyen Faktörler ve Türkiye için Bir Değerlendirme (1990-2016). Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives, 4 (2), 39-57.

Barış, S. ve Şahin, M. (2017). Tasarruf Davranışını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Tokat’ta Kamu Çalışanlarına Yönelik Bir Uygulama. V. Anadolu International Conference in Economics. 11-13 Mayıs, Eskişehir, Türkiye.

Bozkuş, S. ve Üçdoğru, Ş. (2007). Hanehalkı Tasarruf Tercihleri: Türkiye Örneği. 8. Türkiye

Ekonometri ve İstatistik Kongresi. 24-25 Mayıs, Malatya, Türkiye.

Çolak, Ö. F. ve Öztürkler H. (2012). Tasarrufun Belirleyicileri: Küresel Tasarruf Eğiliminde Değişim ve Türkiye’de Hanehalkı Tasarruf Eğiliminin Analizi. Bankacılar Dergisi, 82, 3-44.

Greene, W. H. (2003). Econometric Analysis. Fifth Edition. Prentice Hall. New Jersey.

Gujarati, D. N. (1995). Basic Econometrics. Third Edition. McGraw-Hill. U.S.A.

Gürsel, S., Levent, H., Selim, R., Sarıca, Ö. (2000). Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk -Avrupa Birliği ile Karşılaştırma-. Lebib Yalkın Yayınları. İstanbul.

Kanık, Z. B. ve Dinç, D. T. (2017). Eğitim-Tasarruf İlişkisi: Türkiye için Bir Uygulama. Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi, 2 (11), 59-91.

Khan, A. H., Khalid, U., Shahnaz, L. (2016). Determinants of Household Savings in Pakistan: Evidence from Micro Data. *Journal of Business & Economics*, 8 (2), 171-201.

Levent, C., Arvas, M. A., Yenilmez, M. İ. (2018). Kadınların İşgücüne Katılımını Belirleyen Faktörlerin Probit Model İle Tahmini: Van İli Örneği. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, 245-270.

Özsan, A. G., Pektaş Erdem B. ve Ata S. (2017). Türkiye'de Yurtiçi Tasarrufların ve Tüketimin Gelişimi. <http://onbirinciplan.gov.tr/wp-content/uploads/2018/02/T%C3%BCrkiye%E2%80%99de-Yurt-%C4%B0%C3%A7i-Tasarruflar%C4%B1n-Ve-T%C3%BCketimin-Geli%C5%9Fimi-Arka-Plan%C3%87al%C4%B1%C5%9Fm....pdf> (Erişim Tarihi:18.10.2019)

Pektaş Erdem, B. (2017). Türkiye'de Hanehalkı Tasarruflarını Etkileyen Faktörler. T.C. Kalkınma Bakanlığı Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Uzmanlık Tezi. Ankara.

Samantaraya, A. ve Patra, S. K. (2014). Determinants of Household Savings in India: An Empirical Analysis Using ARDL Approach. *Economics Research International*, Article ID: 454675, 1-8.

Selim, S. (2006). Türkiye'de Evli Kadınların İşgücüne Katılımı: Probit Model. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (2), 47-64.

Szopinski, T. (2017). The Determinants of Household Savings in Poland. *Acta Sci. Pol. Oeconomia*, 16 (2), 117-125.

Şengür, M. ve Taban, S. (2016a). Türkiye'de Hanehalkı Tasarruflarının Gelir Dışındaki Belirleyicileri. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3 (1), 29-53.

Şengür, M. ve Taban, S. (2016b). Gelir Dağılımı-Tasarruf İlişkisi: Türkiye'de Hanehalkı Gelir Türünün Tasarruflar

Üzerindeki Etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (1), 49-72.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2019). <http://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler/> (Erişim Tarihi: 18.10.2019)

Tunay, K. B. (2017). Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Hanehalkı Tasarruflarının Makro Ekonomik Belirleyicileri. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 54 (633), 61-78.

TÜİK, www.tuik.gov.tr

TÜİK, Hanehalkı Bütçe Araştırması, 2002 Mikro Veri Seti

TÜİK, Hanehalkı Bütçe Araştırması, 2003 Mikro Veri Seti

TÜİK, Hanehalkı Bütçe Araştırması, 2004 Mikro Veri Seti

TÜİK, Hanehalkı Bütçe Araştırması, 2005 Mikro Veri Seti

TÜİK, Hanehalkı Bütçe Araştırması, 2006 Mikro Veri Seti

TÜİK, Hanehalkı Bütçe Araştırması, 2007 Mikro Veri Seti

TÜİK, Hanehalkı Bütçe Araştırması, 2008 Mikro Veri Seti

TÜİK, Hanehalkı Bütçe Araştırması, 2009 Mikro Veri Seti

TÜİK, Hanehalkı Bütçe Araştırması, 2010 Mikro Veri Seti

TÜİK, Hanehalkı Bütçe Araştırması, 2011 Mikro Veri Seti

TÜİK, Hanehalkı Bütçe Araştırması, 2012 Mikro Veri Seti

TÜİK, Hanehalkı Bütçe Araştırması, 2013 Mikro Veri Seti

TÜİK, Hanehalkı Bütçe Araştırması, 2014 Mikro Veri Seti

TÜİK, Hanehalkı Bütçe Araştırması, 2015 Mikro Veri Seti

TÜİK, Hanehalkı Bütçe Araştırması, 2016 Mikro Veri Seti

Ulyol, O. (2011). Türkiye’de Ailelerin Tasarruf Yapma Alışkanlıkları ve Tasarrufları Değerlendirme Yöntemleri Üzerine Bir Araştırma. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (35), 167-179.

Uygur, E. (2012). Türkiye’de Tasarrufların Seyri ve Etkileyen Bazı Unsurlar. <http://www.tek.org.tr/files/disc/dt66.pdf> (Erişim Tarihi: 18.10.2019)

Yoksulluğu Değerlendirme Ortak Raporu (2004)

Wooldridge, J. M. (2003). Introductory Econometrics-A Modern Approach. South-Western College Publishing. U.S.A.

Zengin, S., Yüksel S. ve Kartal M.T. (2018). Türkiye'deki Düşük Hanehalkı Tasarrufuna Neden Olan Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. Journal of Yasar University, 13(49), 86-100.